

МІФОЛОГЕМА АГАСВЕРА В НОВЕЛІ ДЖЕЙМСА ГРЕМА БАЛЛАРДА THE LOST LEONARDO: ІНВАРІАНТ І ТРАНСФОРМАЦІЯ

Ільїнська Ніна Іллівна,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології та світової
літератури
імені професора Олега Мішукова
Херсонського державного університету
Ilina2006@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5219-0860

Мета розвідки – простежити трансформацію міфологеми Агасвера в новелі Дж. Балларда «Викрадений Леонардо» (1964) у крос-культурному діалозі з апокрифічною легендою й інваріантним «ядром» (hard core) міфологеми.

Досягнення поставленої мети реалізуємо через комплексну методику, репрезентовану загальнонауковими **методами**, як-от аналіз і синтез. Порівняльно-типологічний метод застосовуємо для встановлення схожості та відмінності інтерпретації міфологеми Агасвера як наскрізної в «тексті культури». Методики «пильного читання» (close reading), інтертекстуальний метод залучаємо в текстуальному вивченні творів. Основною стратегією є компаративний підхід, що відкриває перспективи крос-культурного дослідження.

Результати. У розвідці проаналізовано оригінальний варіант перекодування міфологеми Агасвера у мідл-літературі. У такому аспекті новела Дж. Балларда «Викрадений Леонардо» (1964) досі не була предметом спеціального вивчення. Унаслідок теоретичних узагальнень, типологізації аналітичних спостережень над корпусом творів, що містять міфологему Мандрівного блукальця, описано структурно-семантичний конструкт міфологеми Агасвера в кореляції з апокрифічною легендою; проаналізовано прийоми її перекодування в артдетективній новелі Дж.Г. Балларда; простежено подвійну апеляцію мідл-літератури і до маси, і до інтелектуалів, що акцентовано її увагою до читача. З'ясовано, що історія Дж.Г. Балларда про Агасвера-художника, розважаючи реципієнта, виконує культуртрегерські функції. Завдяки насиченості контексту «знаками культури» вона сприяє інтелектуалізації читача, підвищенню його самооцінки. Жанрові структури артдетективу активізують рецептивний потенціал твору.

У **висновках** зазначено, що в художній реалізації міфологеми Агасвера Дж.Г. Баллард удається до принципу «подвійного кодування». Концептуальну проблематику й художню майстерність «високої» прози він синтезує з установками на розважальність масової та мідл-літератури. У такий спосіб, балансує на межах інваріантних і варіативних складників міфологеми Агасвера, автор пропонує свою версію. Від інваріанта її відрізняють інверсія домінантного мотиву безсмертя, естетична проблематика новели, оригінальний образ Вічного блукальця, що є художником, міжтекстова взаємодія літератури й живопису, відкритий фінал і парадоксальність розв'язки. Із двох фіналів легенди про Вічного Жида автору ближче той, що дарує Вічному мандрівникові прощення.

Ключові слова: апокрифічна легенда, мотив безсмертя, семантична інверсія, мідл-література, крос-культурний діалог, екфразис.

THE AHASVER MYTHOLOGEME IN THE SHORT STORY BY JAMES GRAHAM BALLARD “THE LOST LEONARDO”: THE INVARIANT AND TRANSFORMATION

Ilinska Nina Ilivna,

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of English Philology and
World Literature*

named after Professor Oleh Mishukov

Kherson State University

Ilina2006@gmail.com

orcid.org/0000-0001-5219-0860

The purpose of the research is to trace the transformation of the Ahasver mythologeme in J. G. Ballard’s short story “The Lost Leonardo” (1964) in the cross-cultural dialogue with the apocryphal legend and the invariant “core” (“hard core”) of the mythologeme.

The achievement of this purpose is realized through a comprehensive methodology represented by general scientific **methods** such as analysis and synthesis. The comparative-typological method was used to identify similarities and differences in the interpretation of the Ahasver mythologeme as the cross-cutting one in “the text of culture”. The method of close reading, structural-semantic and intertextual methods were applied in the textual examination of the literary works. The main strategy is a comparative approach which is promising for a cross-cultural study.

Results. The study analyzes the original variant of the recoded Ahasver mythologeme in the middle grade literature. In this aspect, J. G. Ballard’s short story “The Lost Leonardo” (1964) has not been a subject of special study yet. As a result of theoretical generalizations and typologization of analytical observations of the corpus of works containing the Wandering Jew mythologeme, we described the structural-semantic construct of the Ahasver mythologeme in correlation with the apocryphal legend; analyzed the methods of recoding it in the art-detective short story of J. G. Ballard; traced the dual appeal of the middle grade literature to the masses and intellectuals which is highlighted by attention to the reader. It was found that J. G. Ballard’s story about Ahasver-artist performs culture-trager functions, entertaining the recipient. Due to the saturation of the context with “cultural signs”, it contributes to the reader’s intellectualization and increasing their self-esteem. The genre structures of the art-detective activate the receptive potential of the work.

The **conclusions** show that J. G. Ballard resorts to the principle of “dual coding” in the fictional realization of the Ahasver mythologeme. He synthesizes the conceptual issues and the artistic mastery of “high” prose with the attitudes of mass and middle grade literature towards entertainment. In this way, balancing on the edge of invariant and variant components of the Ahasver mythologeme, the author offers his own version. It is distinguished from the invariant by the inversion of the dominant motive of immortality, the aesthetic problems of the story, the original character of the Eternal Wanderer, who is an artist, the intertextual interaction of literature and painting, the open ending and the paradoxical resolution. Of the two endings of the legend about the Eternal Jew, the author prefers the one which offers forgiveness to the Eternal Wanderer.

Key words: apocryphal legend, immortality motif, semantic inversion, middle grade literature, cross-cultural dialogue, ekphrasis.

1. Вступ

Топосом сучасної гуманітаристики є теза про міфоцентричність культури ХХ–ХХІ ст. У численних наукових джерелах (Т. Бовсунівська, О. Бондарева, Г. Бокшань, Ю. Вишницька, І. Дройзен, Дж. Кемпбелл, А. Компаньон Л. Хатчен, К.Г. Юнг) розглянуто проблеми взаємодії міфу й літератури в аспектах міфологізації, реміфологізації та деміфологізації. Названі процеси спостерігаємо у трансформації європейським «текстом культури» міфологеми Агасфера. Порівняно з іншими вічними образами, скажімо, Каїна, Прометей, Фауста або ж Гамлета, він, хоча й найменше досліджений, не позбавлений стійкого інтересу з боку науковців і читачів. Невичерпний семантичний та інтерпретаційний потенціал міфологеми Агасвера як наскрізної в «тексті культури» дає змогу письменникам і дослідникам створювати нові художні твори та наукові дискурси.

Отже, мета роботи – простежити трансформацію міфологеми Агасвера в новелі Дж. Балларда «Викрадений Леонардо» (1964) у контактено-генетичному та типологічному зіставленні з апокрифічною легендою й інваріантним «ядром» (hard core) міфологеми як «текстом культури».

2. Легенда про Агасвера в науковій рецепції

Вивченню легенди про Вічного блукальця як претексту художньої літератури присвячено роботи літературознавців і культурологів: С. Аверінцева, В. Адріанової-Перетц, О. Веселовського, Р. Данілевського А. Нямцу, В. Скуратівського.

Літературознавці розглядають образ Агасвера як традиційну структуру, «вічний образ», що охоплює комплекс усталених мотивів, не обмежених жорсткою сюжетною схемою (Нямцу, 2002); каталогізують мотиви кружляння по колу безцільності й нескінченності, «вічного життя» як прокльону, семантично пов'язаних з образами Агасвера та Каїна (Ільїнська, 2011); порівнюють трансформації і зміни виходячи з національної ментальності і творчої індивідуальності автора (Т. Морева, 2014); простежують модифікації образу Вічного Жида в трансісторичному контексті – від прототексту – середньовічної легенди про людину, яка образила Бога, до постмодерністської версії міфологеми Агасвера в однойменному романі С. Гейма (Ілінська, 2019, Ілінська, 2019а; Поліщук, 2001); аналізують національні версії образу Агасфера (Морева, 2014); досліджують в українському літературному контексті, зокрема в готичній повісті О. Стороженка «Марко Проклятий» (1876) (Зеров, 1990; Пойда, 2012; Просолова, 2023; Решетуца, 2006), романі П. Загребельного «Тисячолітній Миколай» (1994) (Поліщук, 2001).

Мандрівний сюжет про Вічного блукальця розгортається в масовій та мідл-літературі, зокрема в новелі «Викрадений Леонардо» англійського письменника-фантаста Джеймса Грема Балларда (James Graham Ballard, 1930–2006). У її вивченні ще не склалося наукової традиції. Окремі спостереження над образом Агасвера в новелі «Викрадений Леонардо» репрезентовано у статті В. Марценішко «Трансформація образу Агасвера в сучасній літературі» (Марценішко, 2004). Авторка «прагне показати трансформацію сюжету в новій соціально-історичній і культурній дійсності ХХ ст., перехід на новий порівняно з попередніми інтерпретаціями естетичний рівень сприймання» (Марценішко, 2004: 31). Утім, у згаданій розвідці новела Дж. Балларда не є предметом самостійного дослідження.

Цікавою є читацька рецепція Шеймуса Суїні, викладена ним у невеличкому есеї Ballard and the lost Leonardo (Sweeney Seamus, 2014). Передусім він вважає свою улюблену новелу як таку, що не є «баллардіанською» ні за проблематикою, ні за стилем. Як відомо, твори письменника-фантаста мають досить пізнаване «обличчя», що сприяє його високій літературній репутації у західній культурі. Навіть існує прикметник Ballardian для ідентифікації творчої індивідуальності письменника. Автор есея посилається на Словник Коллінза, у якому міститься таке визначення: Adj. (1) of James Graham Ballard (1930–2009), the British novelist, or his works; (2) resembling or suggestive of the conditions described in Ballard's novels and stories, esp dystopian modernity, bleak man-made landscapes, and the psychological effects of technological, social or environmental development (цит. за: Sweeney Seamus, 2014).

На думку Шеймуса Суїні, апокрифічна легенда про Агасвера демонструє роздуми письменника про «мезальянс» елітарної та масової культури середини ХХ ст., про поразку культури високої an unequal struggle in which high culture has generally been on the retreat (там само). Ця окреслена пунктирно думка отримала подальший розвиток у нашій розвідці.

У процесі дослідження новели Дж. Балларда також поставлено завдання простежити спадкоємність між легендою про Мандрівного Жида як претекстом і європейським «текстом культури», описати структурно-семантичний конструкт міфологеми (інваріант) у контактено-генетичному й типологічному вимірах залежно від творчої індивідуальності митця.

3. Поняття інваріанта як структурно-семантичного конструкта

Як відомо, інваріант є інтердискурсивною категорією сучасних досліджень. Літературознавці (Т. Бовсунівська, Т. Гребенюк, Ю. Ковальов, О. Плетена) визначають інваріант як «ідеальний тип художньої творчості» (Ю. Ковальов), «ідеальну абстрактну схему» й пов'язують із ним такі ключові поняття, як «стрижень жанру», «інваріант» теми/мотиву» (Т. Гребенюк, О. Онопрієнко).

Спроба описати типологічні складники образу Агасфера представлена в роботах професора Є. Нямцу. Розглядаючи традиційні структури й сюжети, він вводить поняття «агасферівський комплекс» із такими його параметрами, як тягар вічного життя, маргінальність, тотальна самотність, «дурна нескінченність» життєвих ситуацій (Нямцу, 2009:12). Названі риси характеризують романтико-модерністську парадигму міфологеми Агасфера, проте у літературі новітній вони трансформуються (див.: Пінська, 2019, Пінська, 2019а).

Отже, спираючись на згадані джерела, під інваріантом розуміємо константні складники типологічно схожих у структурно-семантичному відношенні художніх текстів. Інваріант («основне ядро», *hard core*) є продуктивною моделлю для вивчення подальших модифікацій традиційних структур і образів у художніх творах. Зазначимо, що інваріант міфологеми Агасвера є дуальним: з одного боку, містить семантичний потенціал типологічно подібних творів, що складається завдяки спільному комплексу усталених мотивів, з іншого – активізує інтерпретаційний потенціал унаслідок константних ознак аналітично чи інтуїтивно зрозумілих реципієнтам. Інваріант має фрактальну розгалужену структуру, у якій виокремлюється домінантний мотив. У нашому випадку – це мотив безсмертя. Зіставлення інваріанта міфологеми Агасвера з її художнім утіленням у текстах різних авторів дає змогу простежити її модифікації.

4. Оформлення й розвиток інваріанта міфологеми Агасвера у європейському «тексті культури»

«Основне ядро» міфологеми Вічного Жида оформлюється в романтичній літературі Австрії та Німеччини (К.Ф.Д. Шубарт «Вічний Жид» (1783), Н. Ленау «Агасвер, Вічний Жид» (1833) і «Вічний Жид» (1839), Р. Гамерлінг «Агасвер у Римі» (1865)). Виникає це явище як на хвилі антипросвітницьких настроїв, так і внаслідок семантичної близькості образу Агасвера світосприйняттю романтиків. Від легенди-претексту в «основному ядрі» міфологеми зберігаються традиційна зав'язка, хронотоп мандрівок Агасвера: «по горизонталі» – пустельний, безлюдний топос, «по вертикалі» – богопокинутість; усталені мотиви: безсмертя як прокляття, тотальної ненависті та самотності, покарання та спокутування.

Поети-романтики створюють міфопоетичну версію міфологеми Агасвера, у якій утілена притаманна саме цьому типу творчості концепція особистості. Суто романтичними рисами є бунтарський характер Агасвера; егоцентризм і нарцисизм як данина культу своєї обраності, що підкріплюється переживаннями світової скорботи; тираноборство, протистояння Вищим силам, супротив Божественному світоустрію. Останню позицію підхоплять і розвинуть сучасні письменники-постмодерністи. Так, сумнів у розумності та гармонічності Божого творіння – світу й людини – висловлюється протагоністом постмодерністського роману С. Гейма «Агасвер» (1981), де Вічний Жид виступає апокрифічним євангелістом. Його оповідь про раббі Йошуа побудовано на адогматичній інтерпретації спокутної жертви Ісуса Христа.

Слід зазначити амбівалентну – без одномірного захоплення чи осуду – рецепцію поетами-романтиками образу Агасвера. З одного боку, романтики співчувають його трагічній долі, вважають Божественну кару надмірною і навіть несправедливою, що є новою ознакою порівняно зі сприйняттям легендарного образу. У подальшій модифікації міфологеми цей мотив стане сюжетотворчим в екзистенціалістській версії образу Агасвера в романі Пера Лагерквіста «Смерть Агасвера» (1960). З іншого боку, образ Агасвера демонізується в традиційній моделі генія (духу) руйнування, підкріпленою мотивом тіні; також вина Агасвера зближується

з братовбивством Каїна, яке принесло смерть у людський світ (О. Гончаров «Сім кроків до Голгофи», (2011)).

Полікультурна варіативність образу Агасвера забезпечує кроскультурний діалог у «тексті культури», наповнюючи його національною топікою. До прикладу, готична повість О. Стороженка «Марко Проклятий» (1876) і роман П. Загребельного «Тисячолітній Миколай» (1994) також зберігають агасверівський код у мотивах та образах твору в їхній українській специфіці. Отже, національне письменство, «відмикаючи канали для засвоєння чужої традиції, творчо асимілює її форми та створює власні, національні, вбудовані в рідний ґрунт» (Малиновський, 2022: 94).

У подальшому побутуванні в «тексті культури» міфопоетичний образ Агасвера наділяється рисами мудреця (П.Б. Шеллі), привабливістю авантюрного героя (Е. Сю), сучасною свідомістю ізгоя-інтелектуала, схильного до самоаналізу та скепсису (М. Мінський). У постмодерністському романі С. Гейма «Агасвер» Вічний блукалець постає воістину «героєм із тисячею облич»: він грішний янгол і апокрифічний євангеліст, англійський сер і проповідник із Голландії, єврей, який подарував вмираючому надію на безсмертя, і солдат, засуджений на смертну кару за дезертирство. Але головне – він ідеолог, дух сумніву й опонент Бога в планетарному масштабі (Пінська, 2019: 41). Такого Агасвера світова література ще не знала.

5. Модифікація міфологеми Вічного Жида в новелі Дж. Балларда «Викрадений Леонардо»

У сучасному «тексті культури» код Агасвера з «високої» літератури переміщається в масову та міدل-літературу (за всієї умовності такого поділу). Цікавий приклад – роман С. Кінга «Зелена миля» (1996), герой якого також отримує небажане безсмертя. Але є й більш ранні зразки освоєння міфологеми Агасвера міدل-літературою та літературою для масового читача. Відомий англійський письменник-фантаст другої половини ХХ ст. Джеймс Грем Баллард (James Graham Ballard, 1930–2006) зробив внесок у світову «агасверіаду». Його детективна новела «Викрадений Леонардо» (1964) пропонує оригінальну версію міфологеми Мандрівного Жида, трансформації якої починаються з форми твору. Уперше в інтерпретаційній традиції автор звертається до жанру гостросюжетної масової літератури – артдетективу, сюжет якого становить кримінальна історія викрадення та пошуків предметів мистецтва. При цьому письменник-фантаст відмовляється від традиційної зав'язки, низки мотивів, інваріантних для міфологеми, актуалізуючи мотиви безсмертя та поневіряння в інверсованій семантиці. Доведено заявлену тезу текстуально.

Детективна лінія новели розповідає про чергове пограбування століття. У Луврі викрадено картину Леонардо да Вінчі «Розп'яття»:

The disappearance – or, to put it less euphemistically, the theft of the Crucifixion by Leonardo da Vinci from the Museum of the Louvre in Paris, discovered on the morning of April 19, 1965, caused a scandal of unprecedented proportions (J. G. Ballard, 1964).

Це медійне повідомлення налаштовує реципієнта на формулу детектива – розслідування злочину «крутими нишпорками», покаранням крадіїв і встановлення справедливості. Однак горизонт читацьких очікувань не виправдано, оскільки слідство позбавлене динаміки і взагалі заходить у глухий кут. Ретельне обстеження місця крадіжки викликає ще більше здивування: потужна сигналізація, розмір і вага картини, неможливість її подальшої реалізації – усе це свідчить про нестандартність викрадення. Воно не під силу психопату-одинаку й безглузде для професіонала. Які мотиви такого «креативного» злочину? Одним із припущень є таке: можливо,

It's obvious this man must be a great patron of the arts, drawn by an irresistible compulsion, by unassuageable feelings of guilt, towards those artists painting crucifixions (J. G. Ballard, 1964).

Так виникає зав'язка сюжету, яка зміщує акцент із пошуку картини на її незвичайного викрадача.

Автор розмиває детективну формулу й актуалізує естетичну проблематику, тому що більше, ніж крадіжка шедевра, мистецтвознавців здивувало повідомлення директора галереї про те, що вкрали оригінал. Адже їм точно відомо, що більшість музеїв світу виставляють переважно копії задля безпеки справжніх картин. У такий спосіб Дж. Баллард розмірковує про комерціалізацію високого мистецтва та його «здешевлення» шляхом масового тиражування підробок, фотокопій, кітчевих зразків (алюзія на Джоконду). Предметом авторської іронії є той факт, що крадіжка «Розп'яття» Леонардо парадоксально сприяла процвітанню бізнесу. Тепер кожен музей чи приватний власник третьосортного Рубенса або Рафаеля піднявся на сходинку вище.

Оскільки «реальні» версії пограбування не працюють, автор звертається до фантастичної. Ц. Тодоровим зазначено, що зазвичай «фантастичне репрезентує креативно-рецептивний «досвід кордонів» і пов'язане з порушенням прийнятих норм правдоподібності» (Тодоров, 2006). Версія директора Galleries Normande Георга де Сталя про причетність до викрадення шедеврів, що зображають розп'яття Христа, одного з персонажів картин, здається навіть йому, її автору, «на диво божевільною», абсолютно фантастичною теорією. Тим більше що крадіжки творів «старих майстрів» скоєно в різні віки.

Зіставлення фотографій картин дає змогу двом мистецтвознавцям – тепер за сумісництвом детективам – знайти серед багатофігурних композицій спільного для них персонажа. Він поки не названий, але у його зовнішності втілені інваріантні риси портрета Вічного Жида, яким його запам'ятала середньовічна легенда:

Incidentally, the figure is that of Ahasuerus, the Wandering Jew.' He pointed to the man's feet. 'He's always conventionally represented by the crossed sandal-straps of the Essene Sect, to which Jesus himself may have belonged (J.G. Ballard, 1964).

Виникають невиразні припущення стосовно того, хто, будучи безсмертним, у змозі подолати віковий простір і час:

'Confound it, Georg, do you realize that if this incredible idea of yours is true this man must have spoken to Leonardo? To Michelangelo, and Titian and Rembrandt?' Georg nodded. 'And someone else too,' he added pensively (J.G. Ballard, 1964).

І навіть з Ісусом, подумки додає читач.

Використовуючи прийом фотоекфразису, Дж. Баллард описує й співставляє дві фотографії, зроблені з «Розп'яття» Леонардо: одна – до реставрації картини, інша – після. Вони майже повністю збігаються за винятком однієї деталі – виразу обличчя одного з тих, хто дивиться на Голгофу, тобто Агасвера, бо саме він позував прославленим митцем. Якщо на оригіналі Леонардо він гордий левантійський красень, одягнений у чорне, з пихатим, скептичним виразом обличчя, що майже не дивиться на «виставу», то у виправленому варіанті Вічний Жид зовсім інший:

The head was turned almost in profile, the gaze was directed in the direction of the cross, an expression of sympathy froze in the gloomy features. A high forehead seemed to hover over a beautiful Semitic nose and mouth. Traces of a suffering smile, expressing submission to fate, lay around the lips, illuminated by an invisible source of light, while the face was hidden by the shadow of the stormy sky (J.G. Ballard, 1964).

Отже, невідомим «реставратором», захисником та адвокатом Вічного Мандрівника, який «виправляє» шедеври Леонардо, Веронезе, Пуссена, Гольбейна, Гойї та Рубенса, виявляється власне свідок Голгофської події.

Отже, Дж. Баллард створює неоміф про художника Агасвера, який завдяки мистецтву намагається «стерти» з людської пам'яті свій ганебний вчинок, переписуючи шедеври старих майстрів. Так він намагається висловити каяття, показавши в автопортреті духовне переродження душі. У відкритому фіналі твору читач дізнається, що

Georg recently told me that a Professor Henrico Daniella was reported to have been appointed director of the Museum of Pan-Christian Art at Santiago. His attempts to communicate with Professor

Daniella had failed, but he gathered that the Museum was extremely anxious to build up a large collection of paintings of the Cross (J.G. Ballard, 1964).

У такий спосіб Дж. Баллард інверсує інваріантний мотив безсмертя, адже Агасвер аж ніяк не обтяжується необмеженим існуванням, оскільки його вічне життя має шляхетну мету.

У новелі «Викрадений Леонардо» образ Вічного Жида балансує на межах інваріанта та модифікацій. Це стосується як рис характеру, так і портрета персонажа. У письменника-фантаста він не босий волоцюга в застарілому одязі, а респектабельний пан, a tall, strong, proud person who feels at home among the rich and noble (J.G. Ballard, 1964). Водночас актуалізується інваріантний мотив вічного мандрівництва:

Leonardo and Holbein accurately captured his character: the power that comes from him is the wind of deserts and gorges (J.G. Ballard, 1964).

Автор успадковує традицію, демонізуючи образ Вічного Жида порівнянням із Распутіним, наповнення портрета аристократичними деталями

(white cuffs dazzled the eyes, ... gloved hands were crossed on a cane with an ivory knob), features reminiscent of Mephistopheles (eyebrows bent like wings, a predator's thick black beard narrowed down like a spear) (J.G. Ballard, 1964).

Хоча такого Агасфера європейська літературна традиція ще не знала, типологічно він близький до романтико-модерністської версії міфологеми. Оповідач у новелі Дж. Балларда вірить у каяття Агасвера:

and I saw in his eyes that expression of irredeemable remorse, of almost hallucinatory despair, untouched by self-pity or any conceivable extenuation, that one imagines on the faces of the damned (J.G. Ballard, 1964), бо він для себе є найсуворішим суддею.

Агасфер Балларда зберігає спадкоємність із легендарним персонажем завдяки акцентуації його кроскультурності, адже кожна нація має свого «блукальця» (К.Юнг). Щоб підкреслити цю інваріантну деталь, автор створює антропоніми з національним забарвленням: Count Danilewicz, Professor Henrico Daniella, Daniels, Danieli, da Nella, de Nil and Nilsson тощо.

Міфологема Вічного Жида знаходить оригінальне втілення у таких рисах поетики новели Дж. Балларда, як нелінійність простору і часу, лаконічність деталей, обмежена кількість персонажів, стилістична витонченість та інтелектуальний контекст, поєднані з авторською іронією. Автор відверто містифікує читача, коли приписує старим майстрам неіснуючі картини. Аукціону на Бонд-стріт дає назву Northeby's, що викликає асоціацію зі знаменитим аукціоном художніх цінностей. Директора однієї з галерей Лувру наділяє звучним «літературним» прізвищем де Сталь, що нагадує про французьку письменницю – відому шанувальницю культури.

Культурну й інтелектуальну атмосферу твору створює інтермедіальність: це мистецтвознавчі коментарі, що належать оповідачеві, фотоекфразиси, екфразиси справді існуючих чи створених авторською уявою картин Високого Відродження. Окрім живописного екфразису, представлено інші його різновиди. Наприклад, архітектурний екфразис – замок Агасвера, що нагадує готичний замок у стилі Енн Радкліф. Топографічний екфразис – опис місцевості як суб'єкту дії, побаченої очима живописця (у юності Баллард мріяв стати художником), топоніми, пов'язані з місцем проживання Сальвадора Далі – Порт Льїгат, а також вербальні описи, стилізовані під його картини.

6. Висновки

Отже, доходимо висновку: трансформація міфологеми Агасвера в тексті європейської культури відбувається залежно від творчої індивідуальності й інтенцій автора. Використовуючи характерну для фантастичної літератури «ілюзорну гіпотезу» (Б. Томашевський), Дж. Баллард створює неоміф про художника Агасвера, який не пасивно чекає на Друге пришествя, а намагається спокутувати провину перед Богом завдяки мистецтву. Автор зберігає інваріантні риси традиційного образу, такі як полікультурність, сюжетна лінія вчинку, демонізація, що

знаходить відбиття в портреті і характері персонажу. Образ Вічного блукальця є близьким до традиції романтико-модерністської літератури. Автор висловлює амбівалентне ставлення до персонажа, наділяючи Вічного Жида почуттям «світової скорботи», власної гідності та шляхетності. Наслідуючи традиції, автор створює цілком оригінальну міфологему Агасвера на основі семантичної інверсії домінантного мотиву безсмертя.

Зіставлення легендарного образу, інваріанта міфологеми Агасвера в літературній традиції з модифікаціями в мідл-літературі засвідчує запозичення, типологічну схожість і відмінності в її художній реалізації.

Література:

1. Малиновський А. Антропология української прози першої половини XIX століття. *Культурні трансфери* : монографія. Київ : Талком, 2022. 560 с.
2. Марценішко В. Трансформація образу Агасфера в сучасній літературі. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2004. Вип. 33. Ч. 2. С. 31–35.
3. Нямцу А. До проблеми функціонування «літературних архетипів» у європейському загальнокультурному контексті. *Слово і Час*. 2009. № 2. С. 3–14.
4. Поліщук Н. Трансформація міфологеми Агасвера в західноєвропейській літературі XIX–XX ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04. Львів, 2001. 20 с.
5. Тодоров Ц. Поняття літератури та інші есе. Київ : Києво-Могилянська академія, 2006. 162 с.
6. Ballard J.G. *The Lost Leonardo / The Complete Short Stories, Volume 2*. URL: <https://bookreadfree.com/9557/268488>.
7. Pińska N.I. Strategies of myth-making in the historical and philosophical discourse of the novel “The Wandering Jew” by S. Heym. *World literature at the intersection of cultures and civilizations : collective monograph* / H.I. Bokshan, N.I. Pińska, O.V. Keba, J.O. Pomohaibo, etc. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. P. 18–35.
8. Pińska N.I. “The gospel according to Ahasuerus”: apocryphal discourse of the novel “The Wandering Jew” by S. Heym. *Development of philology and linguistics at the modern historical period: collective monograph* / H.I. Bokshan, S.V. Holyk, N.I. Pińska, O.V. Keba, etc. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019a. P. 36–50.
9. Sweeney Seamus J.G. *Ballard and the lost Leonardo* / <http://thedabbler.co.uk/2014/09/j-g-ballard-and-the-lost-leonardo>.

References:

1. Malinovsky, A. (2022). *Anthropology of Ukrainian prose of the first half of the 19th century. Cultural transfers: monograph*. Kyiv: Talkom, 2022. 560 p.
2. Martsenishko, V. (2004). Transformation of the image of Ahasuerus in modern literature. *Bulletin of Lviv University. Series of philol.* 2004. Issue 33. Part 2. P. 31–35.
3. Niamtsu, A. (2009). Do problemy funktsionuvannia “literaturnykh arkhetytiv” u yevropeiskomu zahalno-kulturnomu konteksti [To the problem of functioning of “literary archetypes” in the European general cultural context]. *Slovo i Chas – World and Time*, no. 2, pp. 3–14 [in Ukrainian].
4. Polishchuk, N. (2001). Transformatsiia mytologemu Agasvera v zachidno’ evropeyskii literature XIX–XX st. [Transformation of the mythologeme of Agasver in Western European literature of the 19th – 20th centuries]. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Lviv. national University named after I. Franko. Lviv, 2001. 20 p.
5. Todorov, Ts. (2006). *Ponayttay literature ta inchi ese [Concepts of literature and other things.]* Kyiv: Kievo-Mohylaynska Academia, 2006. 162 p.
6. Ballard, J.G. *The Lost Leonardo / The Complete Short Stories, Volume 2*. URL: <https://bookreadfree.com/9557/268488>.
7. Pińska, N.I. (2019). Strategies of myth-making in the historical and philosophical discourse of the novel “The Wandering Jew” by S. Heym. *World literature at the intersection of cultures and civilizations: collective monograph* / H.I. Bokshan, N.I. Pińska, O.V. Keba, J.O. Pomohaibo, etc. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019. P. 18–35.
8. Pińska, N.I. (2019a). “The gospel according to Ahasuerus”: apocryphal discourse of the novel “The Wandering Jew” by S. Heym. *Development of philology and linguistics at the modern historical period: collective monograph* / H.I. Bokshan, S.V. Holyk, N.I. Pińska, O.V. Keba, etc. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019. P. 36–50.
9. Sweeney Seamus (2014) *J.G. Ballard and the lost Leonardo* / URL: <http://thedabbler.co.uk/2014/09/j-g-ballard-and-the-lost-leonardo>.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2024
The article was received 18 December 2024